

Л. О. Попова, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

Попова Л. О.

Переклад як засіб удосконалення орфографічних умінь і навичок студентів-філологів

У статті на підставі аналізу наукових досліджень з перекладознавства й лінгводидактики визначено шляхи застосування перекладу з метою вдосконалення орфографічних умінь і навичок студентів-філологів, дібрано вправи й завдання з перекладу й обґрунтовано доцільність їх використання. Автор зазначає, що особливості використання перекладу як засобу формування орфографічних умінь і навичок студентів-філологів полягають у тому, що, цілеспрямоване й систематичне застосування перекладу дає змогу, по-перше, вдосконалити орфографічні вміння студентів, по-друге, відпрацювати навички здійснювати переклад, по-третє, з'ясувати своєрідність функціонування мовних одиниць обох мов у текстах різної стильової і жанрової належності, по-четверте, удосконалити вміння працювати з різними лексикографічними виданнями, по-п'яте, використання аналогічних вправ стане кроком до подальшого використання засвоєних мовних одиниць у власних висловлюваннях.

Ключові слова: переклад, навчальний переклад, професійний переклад, синхронний переклад, дидактичні можливості перекладу, орфографічні вміння.

Попова Л. А.

Перевод как средство совершенствования орфографических умений и навыков студентов-филологов

В статье на основании анализа научных исследований по переводоведению и лингводидактике определены пути применения перевода с целью совершенствования орфографических умений и навыков студентов-филологов, подобраны упражнения и задания по переводу и обоснована целесообразность их использования. Автор отмечает, что особенности использования перевода как средства формирования орфографических умений и навыков студентов-филологов заключаются в том, что, целенаправленное и систематическое применение перевода, во-первых, позволяет усовершенствовать орфографические умения студентов, во-вторых, отработать навыки осуществлять перевод, в-третьих, выяснить своеобразие функционирования языковых единиц обоих языков в текстах различной стилистической и жанровой принадлежности, в-четвертых, усовершенствовать умение работать с различными лексикографическими изданиями, в-пятых, использование аналогичных

упражнений станет шагом к дальнейшему использованию усвоенных языковых единиц в собственных высказываниях.

Ключевые слова: перевод, учебный перевод, профессиональный перевод, синхронный перевод, дидактические возможности перевода, орфографические умения.

Сучасні вимоги до змісту освіти, нові освітні стандарти, оновлені навчальні програми, удосконалені методики навчання української мови зорієнтовані на формування особистості, для якої мовлення є не лише засобом виявлення думок і почуттів, а основним способом взаємодії з іншими представниками суспільства. З огляду на це Закон України „Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти, цільова комплексна програма „Учитель” зорієнтовані на виховання особистості педагога, який усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає та збагачує українські культурно-історичні традиції, виховує шанобливе ставлення до національних цінностей, однією з яких є українська мова.

Динаміка розвитку сучасних вишів і їхня спроможність реалізовувати визначені державою освітні завдання залежать від загального рівня культури передусім педагога, його інтелектуальних, творчих, моральних і патріотичних характеристик, якості професійної підготовки, що передбачає досконале володіння даром слова, уміння вільно користуватися мовними засобами залежно від мовленнєвої ситуації, ураховуючи насамперед особливості професійного спілкування.

Зрозуміло, що намагання викладачів реалізувати визначені завдання стосовно мовного розвитку студентів будуть марними, якщо враховувати й те, що мовне середовище „програмує” комунікативну поведінку мовця, адже, за словами Вільгельма Гумбольдта, не лише людина опановує мову, а й мова оволодіває людиною. А оскільки формування особистості педагога в навчальних закладах Сходу України відбувається переважно в російськомовному середовищі, яке впливає на його внутрішній світ, змушує його трансформуватися й адаптуватися, тільки „дуже сильні особистості здатні виявляти цьому спротив” [6, с. 16]. Зважаючи на це, основне завдання викладача – допомогти майбутнім учителям-словесникам зберегти українськомовне середовище в Східній Україні, сприяти засвоєнню знань не лише з

внутрішньої, а й із зовнішньої лінгвістики (мова як українознавство) [6, с. 17]. На нашу думку, ефективній реалізації цього завдання допоможе використання елементів зіставної лінгвістики, що реалізуються в процесі навчального перекладу.

У наукових працях О. Біляєва, Є. Голобородько, М. Пентилюк, В. Мельничайка, В. Шляхової та ін. переконливо доведено ефективність використання навчального перекладу, однак, на жаль, під час навчання студентів-філологів у російськомовному оточенні можливості перекладу як ефективного засобу формування орфографічних умінь і навичок використовуються недостатньо. Як слушно зауважує Ю. Тельпуховська, „...в умовах вищого навчального закладу російсько-український переклад часто взагалі залишається поза увагою: вузівські програми спрямовані насамперед на поглиблення теоретичних знань студентів окремо з російської та української мов і часто не враховують специфіки умов навчання й мовленнєвого оточення, в яких перебувають майбутні вчителі” [7, с. 10].

Аналіз літератури з окресленої проблеми переконав, що наявні методичні рекомендації з використання перекладу як ефективного засобу навчання у вишах стосуються переважно підготовки професійних перекладачів у галузі іноземних мов, у вітчизняній лінгводидактиці є поодинокі науково-методичні розвідки, присвячені використанню перекладу під час підготовки майбутніх учителів-філологів. Так, у статтях В. Шляхової [9; 10; 11] увагу зосереджено на застосуванні перекладу передусім як засобу формування мовленнєвих умінь і навичок студентів, у дослідженнях Ю. Тельпуховської [7; 8] акцентовано увагу на перекладі як ефективному засобі формування мовної компетенції учителів початкових класів, у студіях Г. Бондаренко [2] сформульовані методичні передумови вдосконалення фахової комунікативної компетенції студентів-нефілологів засобами російсько-українського перекладу. Усе зазначене переконує нас, що в сучасній лінгводидактиці майже відсутні праці, присвячені використанню перекладу як ефективного засобу формування орфографічних умінь і навичок студентів-філологів. Це й зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є дослідження особливостей перекладу як ефективного засобу формування правописних умінь і навичок студентів-філологів і визначення шляхів

його використання під час вивчення дисципліни „Практикум з української мови”. Мета розвідки зумовила вибір таких **завдань**: на підставі аналізу наукових досліджень з перекладознавства й лінгводидактики визначити шляхи застосування перекладу з метою вдосконалення орфографічних умінь і навичок студентів-філологів, дібрати вправи й завдання з перекладу й обґрунтувати доцільність їх використання.

Виклад основного матеріалу.

Слово „переклад” має кілька значень. У „Великому тлумачному словнику української мови” [3, с. 962] подано п’ять значень цієї лексеми. Ми будемо використовувати слово в такому тлумаченні: „переклад з однієї мови на іншу”. Отже, переклад є процесом міжмовного перетворення або трансформації тексту однією мовою в текст іншою мовою.

Згідно з теорією перекладознавства, що ґрунтується на поглядах Л. Бархударова, переклад розуміють як процес і як результат складної свідомої мовленнєвої діяльності, спрямованої на перетворення повідомлення однією мовою на рівноцінне за змістом та експресивно-стилістичним забарвленням повідомлення іншою мовою з метою виконання інформативної, естетичної, навчальної та інших функцій [1, с. 7].

Потрібно розрізняти навчальний і професійний переклади. Останній є перекладацькою діяльністю, спрямованою на відтворення тексту оригіналу іншою мовою. Він потребує спеціальної підготовки, навичок і вмінь, досконалого володіння іноземною та рідною мовою, знання не тільки своєї, а й іншомовної культури [4, с. 258]. Під навчальним перекладом у методиці розуміють „систему різноманітних вправ і завдань, спрямованих на виявлення мовних еквівалентів з метою досягнення різних дидактичних цілей: для розуміння мови, що вивчається, розширення словникового запасу і збагачення мовлення другою мовою, свідомого практичного порівняння систем двох мов та їх засвоєння, для формування й удосконалення орфоепічних, лексичних, граматичних, орфографічних умінь і навичок володіння обома задіяними в перекладі мовами” [7, с. 11].

Навчальний переклад, на відміну від професійного, завжди має чітко сформульовані завдання, що повинні відповідати меті й умовам навчання, визначений вибір засобів перекладу, характеризується свідомим впливом позалінгвальних чинників, до того ж цей переклад є основою оволодіння професійним перекладом, а отже, є певним кроком до формування професійних умінь і навичок майбутніх філологів.

З метою оптимального використання дидактичних можливостей перекладу, запобігання перетворення його на чергову нудну вправу, на думку Г. Бондаренко, слід розробити цілеспрямовану систему завдань, побудовану на принципі від простого до складного, дотримуватися методичних рекомендацій щодо застосування перекладу як навчального завдання, зокрема: добирати лексичні одиниці, словосполучення, речення, тексти, що відповідають фаху студентів, допускають варіативність (проблемність) перекладу, насичені мовними явищами, які були розглянуті на попередніх практичних заняттях; проводити підготовчу роботу, зосереджуючи увагу студентів на труднощах тексту; ставити до перекладного тесту комплексне завдання, що передбачає не лише передання його іншою мовою, а й аналітичну роботу з пошуку особливостей українського варіанту порівняно з російським, насамперед, на матеріалі фахової лексики; проводити обов'язкове обговорення й аналіз перекладеної роботи, давати завдання, спрямовані на запобігання й подолання труднощів, які виникли у студентів під час перекладу; застосовувати навчальний переклад систематично [2, с. 57 – 63].

В. Мельничайко наголошує, що позитивною якістю навчального перекладу є те, що це „вправа не локалізована, не на певне правило, вона вимагає аналізу, диференціації й комплексного застосування усіх без винятку мовних засобів” [5, с. 176], сприяючи таким чином усвідомленій автоматизації орфографічних умінь студентів. Головний зміст таких завдань у тому, що студент звикає до порівняльно-зіставного аналізу текстів різної жанрової і стильової належності, застосовує його потім під час побудови власних висловлювань, уникаючи тих помилок, яких припускався раніше. У нього формується критичне ставлення до мови вихідного тексту й мови, яка вивчається, усвідомлення того, що з очевидного й зрозумілого в

російській мові, може викликати труднощі під час перекладу висловлювання українською.

Особливої уваги вимагають мовні одиниці, правопис яких відрізняється в українській і російській мовах. Наприклад, *група (група), клас (клас), мозаїка (мозаика), прозаїк (прозаик)* тощо. Для того, щоб сформувати міцні орфографічні навички, студентам пропонуються словникові диктанти-переклади. Ефективним є й переклад словосполучень. Наприклад, працюючи над узагальненням знань з морфології, зокрема теми „Дієприкметник і дієприслівник як особливі форми дієслова”, студентам-першокурсникам можна запропонувати такі завдання:

Прочитайте словосполучення. Перекладіть їх українською мовою. Поясніть, чим можуть бути зумовлені помилки під час перекладу поданих слів. Складіть з 5 – 6 словосполученнями речення.

Замерзающее озеро, волнующийся из-за ветра, качающаяся ветка, покрасневшее яблоко, пожелтевшие листья, шедший всю ночь дождь, показавшееся из-за гор солнце, распустившиеся цветы, освещенные окна, размытая земля, выполнив задание, работая старательно, не дав быстро заснуть, затерявшийся город, улыбаясь мне.

Пропонуючи студентам подібні завдання, викладачеві необхідно враховувати: тему й навчальну мету заняття, його структурний елемент (актуалізація опорних знань або використання вправ), рівень сформованості орфографічних умінь і навичок студентів (якщо він майже однаковий, завдання виконується індивідуально з подальшим колективним обговоренням; якщо рівень сформованості орфографічних навичок різний, завдання краще виконувати колективно або парами) тощо. Обов'язковим продовженням такої роботи повинен стати переклад текстів або складання першокурсниками власних зв'язних висловлювань з метою спостереження над функціонуванням мовних одиниць у текстах. До того ж у тексті функціонують мовні одиниці різних рівнів, отже, переклад тексту забезпечує повторення комплексу орфограм, на відміну від перекладу окремих слів і словосполучень. Наприклад:

Перекладіть текст українською мовою. У разі потреби звертайтеся до російсько-українського словника. Зверніть увагу на виражальні засоби, за допомогою яких автор описує місцевість. Поясніть правопис підкреслених слів у перекладеному тексті.

Путешественника, впервые отправляющегося в центральные районы высокого Тянь-Шаня, изумляют прекрасные дороги, проложенные в горах. Множество машин движется по горным дорогам. Наполненные грузом и людьми тяжёлые машины взбираются на высокие перевалы, спускаются в глубокие горные долины, поросшие высокой травой. Чем выше поднимаешься в горы – чище, прохладнее воздух. Ближе к нам вершины высоких хребтов, покрытые снегом. Горный поток, стремительный и бурный, то подмывает дорогу, то теряется в глубоком каменном русле.

Дикое, пустынное впечатление производит раскинувшаяся вдоль бурной реки глубокая горная ложбина. Звонящие на ветру стебли высохших трав покрывают дикую степь. Редкое дерево виднеется на берегу реки. Маленькие степные зайцы прячутся в траве, прижав уши, сидят возле врытых в землю телеграфных столбов. Остановившись на берегу шумной реки, размывшей край горной дороги, на склонах горы можно рассмотреть в бинокль стадо горных серн (З енциклопедії).

Одним із найскладніших видів перекладу для студентів-першокурсників є синхронний переклад, під яким розуміють такий різновид „перекладу, що поєднує в собі два види мовленнєвої діяльності: аудіювання й говоріння або аудіювання й письмо” [1, с. 124]. Складність цього виду перекладу полягає у своєрідній екстремальності умов мовленнєвої діяльності – за певний відрізок часу необхідно перекласти, наприклад, російськомовний текст українською мовою, не використовуючи допоміжних засобів (паперових і електронних словників; довідників; комп’ютерних перекладних програм тощо). Під час здійснення цього виду роботи студенти-першокурсники зазнають таких труднощів: психологічний дискомфорт (одночасне слухання і говоріння); психічна напруга, пов’язана з необоротністю перекладу і сказаного й викликана темпом мовлення мовця.

З метою подолання цих труднощів та формування вмінь синхронно перекладати текст рекомендують працювати поетапно: спочатку перекладати

словосполучення й речення, а вже надалі тексти, що сприймаються студентами – майбутніми філологами – на слух уперше. Наведемо приклад тексту для синхронного перекладу:

Перекладіть текст українською мовою. Поясніть, як Ви розумієте вислів „уміти говорити”. Яке місце в професійному становленні, на Вашу думку, посідає вміння гарно говорити? Складіть словник-переклад ключових слів і доведіть, що саме вони забезпечують розуміння тексту обома мовами.

Употребляя выражение „уметь говорить”, подразумеваем речь, не только построенную по законам родного языка, но и показывающую отношение говорящего к сведениям, которые он передает, эмоционально окрашенную его оценкой, восприятием.

Действительно, трудно хорошо говорить. Недаром один из ораторов прошлого века считал красноречие литературным творчеством, потому что „истинный вкус, – говоря словами Пушкина, – состоит не в безотчетном отвержении такого слова, такого-то оборота, но в чувстве соразмерности и сообразности”.

Чувство сообразности подсказывает человеку и слова, и манеру разговора. Каждый говорит по-разному в зависимости от обстоятельств – это тоже входит в понятие хорошо говорить. Манера разговора диктует выбор слов, заставляет отсеивать не соответствующие.

И еще одно важное обстоятельство. Понятие красноречия, умения говорить – полная противоположность пустословию, краснобайству. Огромное отличие между гладким нанизыванием слов и содержательной речью, между болтовней и беседой, между остроумием и набором штампов, приготовленным иным любителем щегольнуть умением „красиво говорить” (З книги „Как найти себя”).

Випишіть з тексту слова, написання яких у Вас викликає сумнів. Для перевірки правильності навчання зверніться до орфографічного словника.

Виконання таких завдань спрямоване на розуміння студентами того, що переклад – це щось набагато більше, ніж наука. Це важливе професійне вміння, а якісний переклад – завжди є й мистецтвом.

Таким чином, особливості використання перекладу як засобу формування орфографічних умінь і навичок студентів-філологів полягають у тому, що, по-перше, цілеспрямоване й систематичне застосування перекладу дає змогу вдосконалити орфографічні вміння студентів, по-друге, відпрацювати навички здійснювати переклад, по-третє, з'ясувати своєрідність функціонування мовних одиниць обох мов у текстах різної стильової й жанрової належності, по-четверте, удосконалити вміння працювати з різними лексикографічними виданнями, по-п'яте, використання аналогічних вправ стане кроком до подальшого використання засвоєних мовних одиниць у власних висловлюваннях.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні лінгводидактичних засад використання перекладу як ефективного засобу формування мовленнєвої та соціокультурної компетентностей студентів-філологів.

Література

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : „Международ. отношения”, 1975. – 239 с. – (Перевод. – Теория и методика).
2. Бондаренко Г. П. Методичні передумови удосконалення фахової комунікативної компетенції студентів-нефілологів засобами російсько-українського перекладу / Бондаренко Г. П. // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 1. – 356 с. – С. 57 – 63.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : ВТС / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Корнєва Л. Переклад та його дидактичні можливості під час вивчення близькоспоріднених мов / Л. Корнєва // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2009. – Вип. 4. – С. 256 – 265.
5. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на роках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад : посібник для вчителів / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. шк., 1984. – 223 с.

6. Радевич-Винницький Я. К. Двомовність в Україні : теорія, історія, мово вживання : Монографія / Радевич-Винницький Я. К. – К. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – 592 с.

7. Тельпуховська Ю. М. Навчальний переклад як засіб формування мовної компетенції майбутніх учителів початкових класів (в умовах російсько-української двомовності) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання (українська мова)” / Ю. М. Тельпуховська. – К., 2005. – 20 с.

8. Тельпуховська Ю. М. Переклад у системі початкового навчання української мови російськомовних учнів / Тельпуховська Ю. М. // Початкова шк. – 2002. – № 5 – 6. – С. 25 – 27; 39 – 40.

9. Шляхова В. Дидактичні функції перекладу / В. Шляхова // Урок української. – 2003. – № 5/6. – С. 47 – 50.

10. Шляхова В. Роль начального перекладу у процесі формування україномовної особистості / В. Шляхова // Українознавство. – 2005. – № 4. – С. 133 – 137.

11. Шляхова В. Удосконалення мовленнєвої компетенції студентів засобами російсько-українського перекладу / В. Шляхова // Укр. мова і л-ра в шк. : Наук.-метод. журн. – 2006. – № 5. – С. 55 – 58.

Popova L. O.

Translation as a means of improving spelling skills students Physicists

The article is based on an analysis of research on translation and linguistics identified ways to apply translation to improve spelling skills of students-philologists, selected up exercises and problems of translation, and the benefits of their use. Offering students selected up exercises and tasks, teachers need to consider: theme and learning objectives lesson, its structural element (Update anchor knowledge or use of exercises), level of development of spelling skills of students (if it is almost the same □ the task is performed individually and then brainstorm, if the level of development of spelling skills different □ a task to perform better in pairs or collectively) and others. The author notes that the particular use of translation as a means of spelling skills students Physicists are that, firstly, deliberate and systematic use translation enables students to improve spelling skills, secondly, work skills to make a translation in Third, find out the uniqueness of the linguistic units of both languages in the texts of varying style and genre affiliation, fourthly, to improve the ability to work with different lexicographical publications, fifth,

using a similar exercise will be a step further using learned language items in their statements.

Key words: translation, educational translation, professional translation, simultaneous translation, teaching opportunities translation, spelling skills.

Відомості про автора

Попова Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.